

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Yıl : 1968

Cilt : XVI

Yayın Komisyonu:

Prof. Hamdi Ragıp ATADEMİR (*Dekan*)

Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN,

Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU,

Doç. Dr. Necati ÖNER

Doç. Dr. Yaşar KUTLUAY

Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT

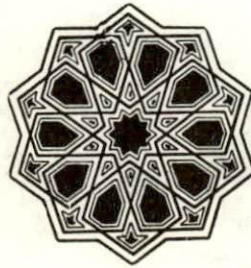
Yıl : 1968

Cilt : XVI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

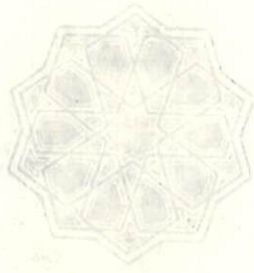
1970

1970

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1970

İ Ç İ N D E K İ L E R

Muhammed Abduh, <i>Fatiha Tefsiri</i> (Çevirenler: Abdulkadir ŞENER, Mustafa FAYDA)	1
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Mantuktaki Kıyasın Dördüncü Şekline Dair</i>	35
Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Gül-Baba Adı Verilen İki Ayrı Şahsiyet Molla Murad Divanı ve Sünbül Sinan</i>	67
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Muhammed İbn Cerir et-Taberi ve Tefsiri</i>	79
Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT, <i>Cehmiyye (Mutezile) de Akılcılık</i> ..	103
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Azl veya Doğum Tahdidi</i>	123
Prof. Dr. Muhammed Yusuf Musa, <i>İmam Mâlik ile Leys B. Sa'd Arasındaki İhtilâf ve Yazışma</i> (Çev.: Abdülkadir ŞENER) ..	131
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Kur'anda Bilgi Teorisi</i>	155
Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU, <i>Suhreverdi ve İşrakiye Felsefesi</i>	177
<u><i>Kıtab Tanıtma ve Tenkitler:</i></u>	
<i>Mir'âtü'z-Zaman fi Tarihi'l-Ayân</i> (Mustafa FAYDA)	201
<i>et-Tafsir Wa Ricaluhu</i> (Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU).....	203
<i>Warakât 'ani'l-Hadarati'l - Arabiyyati bi Ifrikiyyati't-Tunisiyya</i> (Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU)	219
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Zahir ve Batın İlmine Dair Bir Eser, al-Fark Bayna İlmî-Ş-Şari'a Wa'l-Hakika</i>	225
—, <i>Uyubu'n-Nafsi Wa Mudâwâtuhâ</i>	233

İMAM MÂLİK İLE LEYS B. SA'D ARASINDAKİ İHTİLAF VE YAZIŞMA*

Prof. Dr. MUHAMMED YUSUF MUSA

Çev. ABDULKADİR ŞENER

Her ikisi de çağının fıkıh bayrağı idi. Leys Mısır'da, Mâlik de Peygamber şehri Medine'de bulunuyordu.** Allah yolunda birbirleriyle ilişki ve dostluklarını devam ettiriyorlar, akıl ve kalblerini birleştiren ilmi rabitayı koruyorlardı. İmam Mâlik, arkadaşının bazı meselelerde Medine'lilerin ameline muhalif olarak fetvâ verdiğini öğrenmiş ve bu münasebetle ona kısa bir mektup yazmıştır. Leys b. Sa'd'ın buna cevap olarak yazdığı uzun mektup ise, ölmez bir eser teşkil etmiştir.

İşte biz, önce bu mektubun her ikisini de sıra ile buraya derc edeceğiz, sonra bu iki imam arasındaki ihtilafı açıklayacağız; daha sonra da bu mektupları inceleyeceğiz. Bir çok fikhî meseleyi ihtiva etmesi sebebiyle, bilhassa Leys'in mektubu üzerinde durarak, onun bu meseleler hakkındaki görüşünü ve bu hususta neye istinat ettiğini anlamaya çalışacağız.

İmam Mâlik'in Mektubu:

"Malik b. Enes'ten Leys b. Sa'd'e, Selam üzerine olsun. Ben, kendisinden başka bir Tanrı olmayan Allah'a hamd ederim. Bundan sonra, Allah bizi de seni de gizli ve aleniyette kendi taatiyle korusun; bizi ve sizi her türlü kötülükten esirgesin.

* Bu yazı, müellifin "Tarihu'l-Fikhi'l-İslâmî" (Kahire, 1958) adlı eserinin 202 - 225 sayfalarından, mezhepler arasındaki ihtilaflara, zaman ve zmine göre hükümlerin değişmesine kısmen ışık tutacağı düşüncesiyle dilimize çevrilmiş ve (*) işaretli hâşiyeler tarafımızdan eklenmiştir. Mütercim

** Leys b. Sa'd 175 H. yılında Mısır'da, İmam Mâlik ise, 179 H. yılında Medine'de vefat etmiştir. Leys b. Sa'd'in mezhebi zamanla kaybolup gitmiştir. Bununla birlikte, o büyük bir fakih idi; hatta İmam Şafii, onun hakkında şöyle demiştir: "Leys, Mâlikten daha fakih idi. Ancak talebeleri, onun fikhını neşretmemişlerdir." Bak. M. Y. Musa, Tarihu'l-Fikhi'l-İslâmî, Kahire, 1958, s. 47.

“Bilesin ki –Allah seni rahmetinden uzak etmesin – bana gelen haberlere göre sen, bizim bu memleketteki insanların *amel* ettiği şeylere aykırı olarak, halka çeşitli fetvâlar veriyormuşsun. Sen, –emanet ve fazilet sahibi oluşuna, memleketindekilerin nezdinde olan mevkiine, senin yanındakilerin sana olan ihtiyacına ve senin söylediklerine itimat etmelerine rağmen– nefsin tehlikeye atmaktan korkmalısın ve uyduğun takdirde seni kurtuluşa götüreceğini umduğumuz şeylere bağlı kalmalısın; çünkü Allah kitabında şöyle buyurmuştur: ‘*Muhacirlerle ansardan birinci dereceyi kazananlar...*’¹ yine Allah Taâlâ: ‘... *O halde sözü dinleyip en güzeline uyan kullarımı müjdele...*’² diye buyurmuştur.

“İnsanlar Medine’lilere tabidirler; çünkü hicret oraya yapılmış, Kur’an orada nazil olmuş, haram ve helal orada bildirilmiştir. Ayrıca Peygamber (S. A.) onların arasında idi. Onlar vahye, Kur’anın inişine şahit oluyorlardı. Peygamber onlara emir veriyor, onlar da buna itaat ediyorlardı, Allah, O’nun vefatını dileyerek O’na kendi yanındakini tercih edinceye kadar O bunlara sünnetlerini anlatıyor, onlar da buna tâbi oluyorlardı. Allahın salat ve selamı, rahmet ve bereketleri O’nun üzerine olsun.

“Peygamber’den sonra, ümmeti içinde insanların O’na en çok tâbi olanlarından işbaşına geçenler yeni olaylarla karşılaşmışlar, bunlardan bildiklerini infaz etmişler, bilmediklerini sormuşlar, içtihatlarında ve ilk zamanlarında kuvvetli bulduklarını almışlar; eğer birisi, onlara muhalefet ederek daha kuvvetli ve daha üstün bir şey söylemişse, kendi görüşlerini bırakıp onunla amel etmişlerdir.

“Bunlardan sonra tâbiüler aynı yola gitmiş ve aynı usullere uymuşlardır. Bir iş Medine’de mevcut ve ona göre amel ediliyorsa hiç kimsenin bunun hilafına hareket etmesini uygun bulmam; çünkü alıp götürülmesi ve sahip çıkılması imkansız olan o miras, bunların elindedir. Diğer şehirlerin insanları: bu amel bizim memleketimizde vardır, geçmişlerimiz buna uymuşlardır deseler, bunda onlar güvenilecek bir kaynak olmazlar ve Medine’liler için caiz olan şey, onlar için caiz olmaz.

“Sen, –Allah seni rahmetinden uzak etmesin– nefsin için benim yazdıklarına bak. Bil ki ben, sana yazdığımınla ancak bir olan Allah için nasihati, seni

1 Tevbe Sûresi, 100. Bu âyetin devamı şöyledir: “... ile onlara güzelce uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. O, bunlara, içinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetler hazırladı. İşte bu, en büyük kurtuluştur.”

2 Zümer Sûresi, 17, 18. Bu âyetin devamı da şöyledir: “... İşte bunlar, Allahın kendilerine hidayet ettiği kimselerdir. İşte bunlar, temiz akıl sahibi olanların ta kendileridir.”

gözetip esirgemeyi istedim. Buna göre mektubuma değerini ver. Sen bilirsin ki, ben sana nasihatte hiç kusur etmedim. Allah, bizi de seni de her hal-ü kârda kendi ve Resulünün taatında muvaffak kılsın. Selam, Allah'ın rahmet ve bereketleri üzerine olsun"³.

İşte İmam Malikin mektubundan elimizde sadece Kadı İyaz'ın naklettiği bu parça mevcuttur*. Biz, asıl mektubun bundan fazla olduğunda şüphe etmiyoruz. Nitekim bu, İmam Leysin cevap olarak yazdığı mektupta ele aldığı meselelerden de anlaşılmaktadır. Bu meseleleri biz, hicret yurdunun imamı Mâlik'in elimizdeki mektubunda bulamıyoruz. Leys'in mektubu ise, İbnü'l-Kayyim'in rivayet ettiği şekilde aşağıya derc edilmiştir; çünkü bu mektubu da başka bir yerde bulamadık⁴.

Leys b. Sa'd'ın Mektubu**:

"Selam üzerine olsun. Ben, kendisinin başka bir Tanrı olmayan Allah'a hamd ederem. Allah, bizi de sizi de korusun. Dünya ve âhirette akıbetimizi güzel kılsın. Mektubun bana ulaştı. Onda, durumunuzun iyi olduğunu yazıyorsunuz. Buna çok sevindim. Allah, bunu sizin için daim eylesin. Onu, şükür ve ihsanının artmasına yardımcı kılarak tamamlasın.

"Sana gönderdiğim mektuplar hakkındaki görüşünü, onları düzelttiğini ve üzerini kendi mührünle mühürlediğini anlatıyorsun. Onlar bize geldi. Allah, seni yaptığından daha hayırlısı ile mükafaatlandırısın. İşte onlar, senden bize gelen mektuplardır. Ben de, senin görüşünle onların hakikatına ulaşmak istemiştim.

"Mektubunda, senin hakkında bana gelen şeyleri düzeltmek ve bana nasihat etmek imkanlarını verdiği için sana yazdıklarımın seni sevindirdiğini, yazdıklarına değer vermeme umduğunu, bunun diğer hususlarda bize karşı iyi düşünmene engel olmadığını, çünkü benim seninle böyle bir şeyi münakaşa

3 Kadı İyaz, Tertibu'l-Medarik. s. 34.

* Tertibu'l-Medarik'te bu mektubu verdikten sonra Kadı İyaz, "Safer ayının yedisinde yazılmıştır. Biz, onu faydasından ötürü lâyiki veçhile naklettik. O sahih ve rivayete dayanmaktadır." demiş; fakat hangi yılda yazılmış olduğunu belirtmemiştir. Bak. M. Ebu Zehra, Malik, Kahire, 1952, s. 123.

4 Bak. İ'lamu'l-Muvakkı'in, Kahire, Müniru'd-Dimaşki basımı, c. 3, s. 72-77.

** İ'lamu'l-Muvakkı'in müellifi İbni Kayyim el-Cevziyye, bu mektubu, Ebu yu'suf Ya'kub b. Süfyan el-Fesevî (Öl. 277 H.)'nin Tarih'inden almıştır. El-Fesevî de bunu, Yahya b. Abdullah b. Bükeyr el-Mahzumî (Öl. 231 H.)'den rivayet etmiştir; fakat mektubun yazılış tarihini zikretmemiştir. Bak. İ'lamu'l-Muvakkı'in, Delhi, 1313, 1314 H., c. 2. s. 43.

etmediğimi, yanınızdaki cemaatin *amel'*ine muhalif olarak bazı şeylere fetva verdiğimi işittiğini, yanındakilerin kendilerine verdiğim fetvalara itimat etmeleri sebebiyle nefsim için korkmam gerektiğini, insanların, hicret edilen ve Kur'a'nın nüzulüne sahne olan Medine ehline tâbî olduklarını söylüyorsun.

“İnşallah yazdıklarında isabet etmişindir. Onlar, benim katımda istediğin yeri ihraz etti. Şaz fetvalardan en çok nefret eden, Medine'lilerin âlimlerini son derecede üstün gören ve onların ittifak ettikleri şeyleri hararetle benimseyen benden başka kendisine ilim nisbet edilen bir kimse görmedim. Bunun için âlemlerin Rabbi olan, şeriki olmayan Allah'a hamd olsun.

“Resulullah'ın Medine'deki makamı, Kur'anın orada O'na sahabiler arasında nazil oluşu, Allah'ın onlara Peygamberi vasıtasıyla öğrettiği şeyler ve bu hususta insanların onlara tâbî olmaları gibi allattığın hususlara gelince; bunlar söylediğin gibidir.

“Zikretmiş olduğun *“Muhacirlerle ansardan birinci dereceyi kazananlar ile onlara güzelce uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da, Allah'tan razı olmuşlardır. O, bunlara, içinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetler hazırladı. İşte bu, en büyük kurtuluştur.”*⁵ âyetine gelince; muhacirlerden birinci dereceyi kazananların çoğu, Allah'ın rızasını talep için, Allah yolunda cihada çıkmışlar ve ordular teşkil etmişler, insanlar onların etrafında toplanmışlar, onlar da, bunların arasında Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetiyle hükmetmişler ve bildikleri şeyi onlardan gizlememişlerdir.

“Onların her ordusunda, Allah için, O'nun kitabını ve peygamberinin sünnetini öğreten, Kur'an ve Sünnetin açıklamadığı konularda reyleriyle içtihat yapan bir zümre vardı. Bu konuda onların başında, müslümanların kendilerini idare etmek için seçmiş oldukları Ebu Bekr, Ömer ve Osman geliyordu. Bunların her üçü de, müslüman ordularını gözden uzak tutmuyorlar ve onlardan habersiz olmuyorlardı.⁶ Aksine hepsi de, dini dosdoğru tutmak ve ihtilaftan kaçınmak için küçük bir meselede bile Allahın kitabı ve Peygamberinin sünnetiyle hareket edilmesini yazıyorlardı. Kur'anın açıkladığı veya Peygamber (S. A.)'in amel ettiği, yahut da Peygamberden sonra kendilerinin istişare ettikleri bir meseleyi mutlaka onlara bildiriyorlardı.

“Ortaya çıkan bir işi, Rasulullâh'ın ashabı bir hükme bağlamışsa ve Mısır'da, Şam'da, Irak'ta Ebu Bekr, Ömer ve Osman devrinde kendileri vefat

5 Tevbe Sûresi, 100.

6 Leys, niçin Ali b. Ebî Talib'i burada üç arkadaşıyla birlikte zikretmemiştir, bilmiyoruz! Halbuki bu hususta onların hepsi de eşittirler.

edinceye kadar o hal üzere kalmışlar ve onlara bundan başkasını emretmemişlerse biz de, müslüman orduları için bu gün, Rasulullah'ın ashabı ve onlara tâbî olan seleflerinin amel etmediği bir işi ortaya atmalarını caiz görmüyoruz. Bununla beraber daha sonra Rasulullah'ın ashabı bir çok şey hakkındaki fetvalarda ihtilaf etmişlerdir. Senin bildiğini bilmeseydim bunları sana yazardım.

"Rasulullahın ashabından sonra Saïd b. El-Müseyyeb ve bunun gibi tabii-ler bir çok şiddetli ihtilaflara düşmüşlerdir. Keza, bunlardan sonrakiler de ihtilafa düşmüşlerdir. Ben. onlarla Medine ve diğer yerlerde görüştim. Bunların başında O gün İbni Şihab ve Rabîa b. Ebî Abdurrahman vardı.

"Rabîa'nın bazı geçmiş şeylere muhalefet ettiği hususlardan* bir kısmı da; bildiğim, hazır bulunduğum ve senin Yahya b. Saïd, Ubeydullah b. Ömer, Kesir b. Ferkad ve ondan daha yaşlı olan pek çok rey sahibi Medine'lilerin görüşünü işittiğim meselelerdir. Hattâ bunlar, seni, onun meclisini terketmek gibi hoşlanmadığın bir şeye mecbur etmiştir.

"Rabia'yı kınadığımız bazı şeyler hakkında sen ve Abdulaziz b. Abdullah ile müzakere etmiştim. Siz ikiniz, benim kabul etmediğim şeyde bana müvafakat ediyor, benim hoşlanmadığım gibi siz de ondan hoşlanmıyordunuz. Bununla birlikte Allah'a hamd olsun; Rabîa'da çok hayır, sağlam bir akıl, belîğ bir dil, apaçık bir üstünlük, islâmî güzel bir yaşayış, genel olarak bütün arkalarına ve özel olarak bize karşı sadık bir muhabbet vardır. Allah, ona rahmet ve mağfiret eylesin. Onu, amelinden daha güzeli ile mükafaatlandırınsın!

"İbni Sihak'la karşılaştığımız ve yazıştığımız zaman da, onun bir çok tezada düştüğü olurdu. Bazan bir mesele hakkında, -ilim ve reyinin üstünlüğüne rağmen- O'na birbirini nakzeden üç türlü görüş yazılırdı ve bu konuda O, önceki reyini hatırlamazdı.

"İşte bu, terketmemi senin hoşgörmediğini, benim terketmeme sebep oldu.

"Yine biliyorsun ki, benim İbni Şihabı reddettiğim bir husus da, müslüman ordularına mensup birisinin, yağmurlu gecede iki namazı birleştirmiş olması meselesidir. Şam'ın yağmuru, Allah bilir ya, Medine'nin yağmurdan çok fazladır; oradaki imamlardan hiç birisi yağmurlu gecede namazı birleştirmemiştir. Halbuki aralarında Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Halid b. el-Velid, Yezid b. Ebî Süfyan, Amr b. el-Âs ve Muaz b. Cebel vardı. Peygamber (S. A.) in: 'haram ve helah en iyi bileniniz Muaz b. Cebel'dir.' buyurduğu bize

ulaşmıştır. Yine 'Muaz, kıyamet günü âlimler arasında bir adım ileride gelecektir.' denilmiştir. Kezâ (bu arada) Şurahbil b. Hasene, Ebu'd-Derdâ ve Bilal b. Rabah vardı.

"Mısır'da Ebu Zerr, Zübeyr b. el-Avvam, Sa'd b. Ebi Vakkas; Humus (Hıms)'da Bedir ehlinden yetmiş kişi vardı. Müslüman ordularının hepsinde (durum) böyle idi. Irak'ta Huzeyfe b. el-Yemân, İmran b. Husayn vardı. Emiru'l-Mü'minin Ali b. Ebî Talib de, -Allah cennette O'nu şerefli eylesin- burada senelrce oturmuştu. Yanında da Rasulullah'ın ashabı vardı. Bunlar aslâ Akşam ile Yatsı namazını birleştirmemişlerdir.

"İhtilaf konusu meselelerden birisi de, bir şahit ve dâvâcının (hak sahibinin) yemini ile hükmetme işidir. Biliyorum ki Medine'de bununla hüküm verilmektedir. Halbuki ne Şam ve Humus'ta, ne Mısır'da, ne de Irak'ta Peygamberin ashabı bununla hüküm vermiştir. *Hulefa-i Raşidin*: Ebu Bekr, Ömer, Osman ve Ali de, onlara, buna göre hüküm verilmesini yazmamıştır.

"Sonra Ömer b. Abdullaziz halife olunca, - bildiğiniz gibi bu halife, sünnetleri ihyâ ve dini doğru tatbik etmek için gayret gösterme, reyde isabetli olma, insanların geçmiş olan meselelerini bilme uğrunda çok çalışmıştır.- O'na Zürayk b. Abdullahakem şöyle yazmıştır: 'Sen, Medine'de bir şahit ve hak sahibinin (davacının) yemini ile hükmediyordun.' Ömer b. Abdulaziz de: 'Biz Medine'de bununla hükmediyorduk. Şamlıları bundan başkası üzere bulduk. Buna göre ancak, âdil iki erkek veya bir erkekle iki kadının şahadetiyle hükmediyoruz.' diye cevap vermiştir. Bu halife de, Akşamla Yatsı namazını yağmurlu gecede aslâ birleştirmemiştir. Halbuki kendisinin oturmakta olduğu Hanasır'daki evine yağmur, bardaktan boşanırcasına yağardı.

"İhtilaflı meselelerden birisi de şudur: Medine'liler, kadınların *müeccel mehir*'leri* hakkında istediği vakit bir talepte bulunma yetkisine sahip olduğuna, talep ettiği zaman da *mehri*'nin verilmesine hükmederler. Irak'lılar, Şamlılar ve Mısırlılar, bu konuda Medine'lilere muvafakat etmişlerdir. Halbuki ne Rasulullah (S. A.)'in ashabından, ne de tabîilerden hiç birisi, kadının *müeccel mehir*'ine hükmetmiştir. Ancak kadın, ölüm veya *talâk* sebebiyle kocasından ayrılınca hakkını alırdı.

* İslâm hukukuna göre evlenme sırasında erkek, kadına "mehir" adı altında bir miktar para veya benzeri bir şey vermekle mükelleftir. Kadın isterse bunu kocası için bağışlayabilir. Bu *mehir*'in nikah esnasında verilen kısmına "muaccel", sonraya bırakılan kısmına da "müeccel" adı verilmektedir.

"İhtilâflı diğer bir mesele de şudur: Onlara göre "İla" da, isterse dört ay geçmiş olsun, (kocasını boşama kararını) belirtmedikçe *talâk* vaki olmaz. Halbuki Nafi'in, Abdullah b. Ömer'den - dört ay geçtikten sonra (kocanın boşama kararını) belirtme işi kendisinden rivayet edilen odur - bana anlattığına göre Abdullah b. Ömer, Allahın kitabında zikrettiği "ila" hakkında şöyle derdi: 'İla yapan kimse, müddet tamam olunca ya Allahın emrettiği gibi geri dönecek veya talaka karar verecektir. Başka türlü yapması caiz olmaz.' Siz ise, Allah'ın tayin ettiği dört aydan sonra bekler ve kararını bildirmezse *talâk* vaki olmaz, diyorsunuz.

"Halbuki Osman b. Affan, Zeyd b. Sabit, Kabisa b. Zueyb, Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf'ın *ilâ* hakkında şöyle dediği bize kadar ulaşmıştır: 'dört ay geçerse *bain bir talâk* olur.' Said b. el-Müseyyeb, Ebu Bekr b. Abdurrahman b. el-Haris, İbni Hişam ve İbni Şihab da: 'Dört ay geçerse bir *talâk* vaki olur ve *iddet* içerisinde erkeğin geri dönme hakkı vardır' demiştir.

"Başka bir mesele de şudur: Zeyd b. Sabit şöyle diyordu: 'kişi boşanma yetkisini karısına verse, karısı da kocasını *ihtiyar* etse, bu bir *talâk* olur. Kendisini üç talâkla boşarsa, bu da bir talak olur.' Abdumelik b. Mervan bununla hükmetmiştir. Rabia b. Ebi Abdurrahman da aynı şeyi söylüyordu. Halbuki insanlar şunun üzerinde birleşmişlerdir: Bu kadın, kocasını *ihtiyar* ederse talak vaki olmaz. Kendisini bir veya iki talakla boşarsa, kocasının *ric'at* (dönme) hakkı vardır. Eğer üç talâkla boşarsa, bu *bain bir talâk* olup kocasına helal olmaz. Ancak, kadın başka bir koca ile evlenip yeni kocası kendisine duhul eder, sonra ölür veya onu boşarsa, ilk kocası ile tekrar evlenebilir. Yalnız kocası, aynı mecliste karısına karşılıklıta bulunarak, 'ben, ancak sana bir talâk hakkı verdim.' derse, kendisine yemin ettirilir ve buna göre karısı ile o başbaşa bırakılır.

"Diğer bir mesele de şudur: Abdullah b. Mes'ud şöyle diyordu: 'Her hangi bir erkek bir cariye ile evlense, sonra bu onu satın alsa, bununla üç talâk vaki olur.* Rabîa da böyle söylüyordu. Keza hür bir kadın bir köle ile evlense ve sonra onu satın alsa, durum yine aynıdır.

"Sizden bize, hoş olmayan bazı fetvâlar ulaşmıştır. Ben, bunların bir kısmını sana yazmıştım; fakat sen, mektubuma cevap vermedin. Ben de, bunun sana ağır geldiğinden korktum ve bunun üzerine kabul etmediğim ve senin görüşün üzerine ileri sürdüğüm şeyler hakkında sana mektup yazmaktan vazgeçtim.

* Yani nikah fesh olunur. Çünkü, İsam hukukuna göre nikah ile mülkiyet bir arada bulunmaz.

“Bir de bana ulaştığına göre sen, yağmur duası (*istiskâ*) yapmak istediği zaman Züfer b. Asım el-Hilâlî’ye, namazı hutbeden önceye almasını emretmişsin. Buna çok hayret ettim doğrusu; çünkü hutbe ve yağmur duası (namazı), aynen Cuma günü (kılınan namaz) gibidir. Ancak imam, hutbeyi bitireceği sırada cübbesini ters çevirir ve dua eder, sonra inip namazı kılar. Ömer b. Abdulaziz, Ebu Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm ve başkaları yağmur duası yapmışlar, hepsi de hutbe ve dua’yı namazdan önceye almışlardır. Bunun için Züfer b. Asım (el-Hilâlî)’in fiilini bütün halk kınamış ve hoş karşılamamıştır.

“Diğer bir mesele de şudur: İştittiğime göre sen; ‘iki mal ortağımdan her birinin hissesi nisap miktarı olmadıkça, bunlara zekat vacip olmaz.’ diyormuşsun. Oysa ki, Ömer b. el-Hattab’ın mektubunda, bunlara zekât vacip olduğu ve bunu aralarında hisselerine göre paylaşacakları vardır. Sizden önce Ömer b. Abdulaziz ve başkaları devrinde buna göre *amel* olunuyordu ve bunu, bana Yahya b. Saîd anlatmıştı. Bu zat, zamanın üstün bilginlerinden geri değildi. Allah , ona rahmet ve mağfiret etsin, makamını da cennet eylesin.

“İhtilafli meselelerden biri de şudur: Yine iştittiğime göre sen şöyle söylüyormuşsun: ‘Kendisine bir başkasının her hangi bir mal sattığı bir kimse iflas etse, satıcı da parasının bir kısmını alsa veya müşteri malın bir miktarını sarfetse, bu satıcı malından neyi bulursa onu alır.’ Halbuki insanlar, satıcı parasının bir kısmını almışsa veya müşteri malın bir miktarını sarfetmişse, malın *ayn* olarak geri alınmasına kail değildirlen.

“Başka bir mesele de şudur: Sen, Peygamber (S. A.)’in , Zübeyr b. el-Avvam’a ganimetten ancak bir at için hisse verdiğini söylüyorsun. Oysa ki insanların hepsi, Peygamber’in ona iki at için dört hisse verdiğini ve üçüncü at için bir şey vermediğini rivayet ediyor. Ümmetin hepsi: Şam’lılar, Mısır’lılar, Irak’lılar ve Afrika’lılar bu hadîs üzerinde ittifak etmişler, bu konuda iki kişi ihtilafa düşmemiştir. Kendisinden razı olunan bir kişiden (bunun aksini) iştmiş olsan dahi, senin bütün ümmete muhalefet etmem uygun olmaz.

“Bunlara benzer daha bir çok şeyi bıraktım. Allah’ın seni muvaffak kılmasını ve ömrünün uzun olmasını isterim. Çünkü, bunda insanlar için fayda umar, senin gibi birisinin zıyaandan korkarım. Yurdlarımız (birbirinden) uzak da olsa, senin bulunduğun yere yakınlık duymaktayım. İşte benim yanımda senin mevkiin böyledir, bundan emin olmalısın. (Sihhat) haberini, durumunu, çoluk ve çocuklarının durumlarını, senin ve yakınlarından birisinin her hangi bir ihtiyacın olursa, bana yazmayı ihmal etme; çünkü ben, bununla sevinç duyuyorum.

“Bunu sana yazdığım anda, Allah'a hamd olsun, biz iyi ve afiyetteyiz. Allah'tan, bizi ve sizi verdiği nimetlerin şükrü ile nasiplendirmesini ve hize olan ihsanlarını tamamlamasını dilerim. Selam ve Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.”

İki İmam Arasındaki İhtilafın Esası:

Bu ihtilafın esasını, *Medine'lilerin ameli* teşkil eder. Buna Hicaz imamı Mâlik itimat etmiş, Mısır fakîhi (Leys) ile öteki şehirlerdeki ünlü mezhep fakihleri ise muhalefette bulunmuşlardır. İmam Malik b. Enes, “*Medine'lilerin ameli*” ne büyük bir önem verir, hattâ bazı hallerde *Medine'lilerin ameli*'nin desteklemediği *hadis* ile amel etmez. Bu yüzden, onun *Muvatta*'nda ekseriya şu ifadeleri kullandığını görürüz: “İşte ben, memleketimizdeki ilim adamlarını bunun üzerinde buldum....”, “bizim burada amel buna göredir...”, “Bizim burada üzerinde birleşmiş olan husus...”. Bunlar, İmam Mâlikin, *Medinelilerin ameli*'ine önem verdiğini ve onu diğer bazı fıkıh delillerinden önceye aldığını gösteren ifadelerdir.

İmam Mâlik'i bu görüşe sevkeden âmil, – mektubundaki kendi deyişiyle-hicretin Medine'ye yapılmış olması, Kur'anın orada nazil oluşu, haram ve helalin orada bildirilişi, Peygamber (S. A.)'ın vefatına kadar sünnetlerini ashabına orada anlatmış bulunması, onların da buna bağlanmış olmaları ve dolayısıyla diğer şehirlerdeki insanların, Mdine'lilerin birleşip *amel* ettikleri hususlarda bunlara tâbî oluşlarıdır. Hattâ ona göre hiç bir kimse için bunun aksini iddia etmek caiz olmaz; çünkü onların ellerinde bulunan o mirası alıp götürmek ve ona sahip çıkmak imkansızdır. İmam Mâlik, “o miras” sözü ile Peygamber'in ilim ve sünnetini, sahabî ve tabîlerin ilmini kasetmektedir.

Fakat bir çok fakih ve fıkıh imamlarının görüşüne göre mesele böyle değildir. Biz burada İbni Hazm ez-Zâhiri (ö. 456 H.) ile Seyfuddin Ebu'l-Hasan el-Âmidî (ö. 631 H.)'nin görüşlerine işaretle yetineceğiz. İbni Hazm bu görüşü reddederken çok şiddetli bir dil kullanır. Hatta bazı kitaplarında, “İcmâ', Medine'lilerin icma'dır diyenlerin görüşünü ibtal” başlığı altında bir bölüm kaleme alır ve baş tarafında şöyle der: “Bu eskiden beri ve halen Mâlikîlerin dillerinde dolaşan bir söz olup son derecede sakattır...”⁷ İbni Hazm, bu fikri ileri sürenlerin dayandıkları delilleri de anlatır ve der ki: Onlara göre Medine vahyin iniş yeridir, hicret yurdudur, sahabîlerin toplandığı yerdir, Peygamber (S. A.)'in ikametgâhıdır, Medine'liler, hükümleri diğerlerinden daha iyi bilirler.

7 İbni Hazm, el-İhkam fî Usûli'l-Ahkam, c. 4, s. 202.

onlar, Peygamber (S.A.)'in son ameline şahit olmuşlar, neshedilene ve neshedilmeyeni bilmektedirler.

İbni Hazm, bu görüşü benimseyenlerin delillerini zikrettikten sonra, hem bu görüşü, hem de bunu kabul edenlerin dayandıkları delilleri reddetmeye girişir ve bu konuda şöyle der: “Onların, Medine’liler Peygamber (S. A.)’in hükümlerini diğerlerinden daha iyi bilirler sözü batıl bir iddiadır. Gerçek odur ki, Rasullullahın ashabı O’nun hükümlerini bilirler. Onlar ister Medine’de kalsınlar, ister oradan çıkmış olsunlar. Medine’de kalanların burada oturmaları, onların ilim ve fazilet bakımından ne derecelerini artırmış, ne de Medine’den çıkmış olanların buradan ayrılışları, bunların ilim ve fazilet bakımından derecelerini eksilmiştir⁸.

“Onların, Medine’liler Peygamber (S. A.)’in son hükmüne şahit olmuşlardır, neshedilene ve neshedilmeyeni bilmektedirler, sözlerine gelince; bu da yaldızlı ve açık bir yalandır. Aksine Medine’den çıkmış olan sahabiler de, orada oturanlar gibi aynı şeye şahit olmuşlardır. Meselâ; Ali, İbni Mes’ud, Enes ve diğerleri arasında bir fark yoktur. Yalan, dünyada ayıp(âr), âhirette ise ateş (nâr)dir. Böylece onların bütün yaldızlı sözlerinin fesadı ortaya çıkmıştır. Onlar, görüşlerini bu fasit esas üzerine bina etmişler ve bu çökmekte olan temele dayandırmışlardır⁹.

İmam el-Âmidî de, icmâ’ ile ilgili on’uncu meselede şöyle der: Medine’lilerin yalnız başına teessüs eden icmâ’larının muhaliflerini ilzam edecek bir huccet olmadığında ekseriyet ittifak etmiştir. Ancak, Mâlik, buna katılmamış ve bu icmâ’ın huccet olduğunu ileri sürmüştür¹⁰.

Bundan sonra el-Âmidî, İmam Mâlikin mezhebini destekleyenlerin getirmiş oldukları *aklî* ve *naklî* delilleri zikreder¹¹.

Naklî delillerine gelince; Peygamber (S.A.) şöyle buyurmuştur: “Medine temizdir. Körük nasıl demirin pasını giderirse, oda kendi pasını öyle giderir.” Hatâ, kir-pas olup Medine’den uzaklaştırılmıştır. Peygamber (S.A.), yine şöyle buyurmuştur: “Yılan nasıl yuvasına sığınırsa, İslam da öylece Medine’ye sığınacaktır.” Diğer bir Hadis: “Medinelileri hiç kimse aldatamaz; ancak tuz nasıl suda erirse, onları aldatmak isteyen kimse de öyle erir.”

8 Aynı eser, c. 4. s. 204.

9 Aynı eser, c. 4. s. 204, 205 vd.; c. 6, s. 97 vd., 114 vd.

10 El-Âmidî, el-İhkâm Fî Usûli’l-Ahkâm, c. 1, s. 349.

11 Aynı eser, s. 349-352.

Aklî delillerine gelince; bunlar da üçtür:

1) Medine Peygamber'in hicret yurdu, vahyin iniş yeri, İslam'ın karargâhı ve sahabilerin toplanma yeridir. O halde gerçeğin, Mdine'lilerin sözünün dışına çıkması caiz değildir.

2) Medine'liler vahyin gelişini müşahede etmiş ve te'vili bizzat işitmiş olup Peygamber'in hallerini en iyi bilen kimselerdir. Buna göre gerçek, onların dışında olmamalıdır.

3) Bu itibarla Medine'lilerin rivayeti, diğerlerinin rivayetinden önce gelir; icmâ'ları da diğerlerini ilzam edecek bir huccet teşkil eder.

Bundan sonra el-Âmidî, yukardaki delilleri reddetmeye ve ekseriyetin benimsediği görüşü isbata çalışır. Bu meyanda, âlimlerin ilmine, müctehidlerin içtihadına itibar edilmesini, bu konuda memleketlerin bir etkisi olmadığını söyler. Sonra Medine'nin faziletinin, ilim sahiplerinin oraya münhasır olduğunu göstermeyeceğini; çünkü söz sahibi ve sözleri huccet olma bakımından müteber olan şahsiyetlerin memleket sathına ve bütün şehirlere dağıldığını, bunların hepsinin aynı değerde olduklarını açıklar. Bunun içindir ki Peygamber (S.A.); "Benim ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarırsanız hidayete erersiniz." buyurmuş, bunu her hangi bir yere tahsis etmemiştir. Çünkü, yerlerin bunda bir etkisi yoktur. El-Âmidî bu meseleye ait görüşünü şu sözleriyle bitirir:

"Bu anlattıklarımıza göre *Haremeyn*: Mekke ve Medine ehlinin, iki şehir: Kufe ve Basra'dakilerin icmâ'ı, eğer buna muhalefet edenler varsa, serdettiğimiz deliller müvacehesinde, muhaliflerini ilzam edecek bir huccet olamaz."

Leys'in Mektubunun Tahlili:

Bu kıymetli ve tarihî mektubu tahlil etmemiz ve işaret ettiği ihtilafli meseleleri kısaca açıklamamız yerinde olur.

İmam Leys, mektubunda önce İmam Malik'in Medine ve Medine'liler, Kur'an'ın Medineliler arasında nazil oluşu, onların Peygamberle sohbet edişleri, Peygambirin getirmiş olduğu fıkıh ve sünnet'ten faydalanmış olmaları sebebiyle diğer insanların onlara tâbi olduklarına dair görüşüne işaretle söze başlıyor. Sonra, bununla birlikte bir çok sahabînin Medine'den çıkıp diğer şehirlere giderek ordular teşkil ettiklerini, insanların onlar etrafında toplandıklarını, bu sahâbilerin onlar arasında Allahın kitabı ve Peygamberinin sünne-

tiyle hükmettiklerini, sonra da Kur'an ve Sünnetin açıklamadığı konularda içtihat yaptıklarını anlatıyor. Ona göre, bunun neticesinde sahabiler, tabii ler ve bunlardan sonra gelenlerle onlardan Medine'de kalanlar arasında bir çok görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Bu itibarla bir mesele ortaya çıkınca sahabiler ve onlardan Mısır, Şam ve Irak'ta bulunanlar o meseleyi, kısmen de olsa *Medine'lilerin ameli*'ne muhalif olarak halletmişlerse ve onlar, Allahın rahmetine kavuşuncaya dek o hal üzere kalmışlarsa, müslüman orduları için, bu memleketlerdeki sahâbî ve tabiiilerden seleflerinin amel etmediği bir işi ortaya atmaları, Leys'e göre, caiz değildir. O, bu görüşüne, "İşte bu, terk etmemi senin hoşgörmediğini, benim terketmeme sebep oldu." sözü ile işaret etmektedir.

Leys'in, icmalî olarak bir çok ihtilafa işaret ettikten sonra, bazı fikhî meseleleri ileri sürerek, söylediklerini desteklediğini görüyoruz. Bu meseleler, Medine'lilerle bu hicret yurdundan ayrılp diğer İslâm memleket ve şehirlerine giden öteki sahâbî ve tabiiiler arasında ihtilaf konusu olmuştur. Dolayısıyla bu meselelerin tarafımızdan, kısmen de olsa, genişçe anlatılması uygun düşer.

Bu meseleler şunlardır:

- 1- Yağmurlu gecede iki namazın birleştirilmesi.
- 2- Bir şahit ve hak sahibinin (dâvâcının) yemini ile hükmedilmesi.
- 3- Karı-kocalık devam ettiği halde Kadın'ın *müeccel mehr*'ini istemesi.
- 4- *İlâ* ve bununla *talâk*'in vaki oluşu.
- 5- Erkek, boşanma işini karısına bıraktığı zaman hüküm ne olacaktır?
- 6- *İstiskâ* (yağmur duası) namazının tertibi.
- 7- İki ortağın mallarının *zekatı*.
- 8- *Müflis* (iflas eden) ile buna bir mal satmış ve alacaklı durumunda olan kimse arasındaki münasebet.
- 9- *Cihad*'da ganimet'ten bir at için mi, yoksa iki at için mi hisse ayrılacaktır?

İşte bu meseleler, fikhın muhtelif bölümlerini ilgilendirir. Kanaatimizce, bunların izaha muhtaç olan yönlerini ve fakihler arasındaki ihtilaf sebeplerini açıklamamız yerinde olur. Şöyle ki:

İki Namazın Birleştirilmesi:

Müslümanlar, *Hac* esnasında *Arefe* günü Öğle namazı ile İkinci namazın Öğle vakti birleştirilmesi (birlikte kılınması) nın sünnet olduğunda ittifak

etmişlerdir. Buna “*cem-i takdîm*” denir. Keza Hac sırasında *Müzdelife*'de *Arefe* günü Akşam namazı ile Yatsı namazının Yatsı vaktinde birleştirilmesinin sünnet olduğunda ittifak vardır. Buna da “*cem-i te'hîr*” denir. Fakat Hac mevsimindeki bu gün ve bu iki yerin dışında, bir namazın diğeriyle birleştirilip birleştirilmeyeceği bütün fahikler arasında ihtilaf konusudur.*

Bu konuda İmam Mâlik, “*el-Muvatta*”da Abdullah b. Abbas'tan şöyle rivayet eder: “Peygamber (S.A.), sefer ve korku olmadığı halde Öğle ile İkinci ve Akşam ile Yatsı namazlarını birlikte kıldı.” Mâlik, “Ben, bunun yağmur olduğu görüşündeyim.” demiştir. Bundan sonra İmam Mâlik, Nâfi'den; emirler Akşam ile Yatsı namazını birleştirdikleri zaman Abdullah b. Ömer'in de onlara katıldığını rivayet eder.¹²

Ebu'l-Velîd el-Bâcî, bu konuda Mâlik'ten rivayet ettiği şeylere dayanarak aynı görüşü desteklemektedir. Ona göre, karanlık sebebiyle veya karanlık olmasa bile yolun tehlikeli olması dolayısıyla Akşam ile Yatsı namazı birleştirilebilir.” Bunun izahı şöyledir: bütün bunlar meşakkat olup namazın bekletilmesine manidir. Dolayısıyla bu meşakkatlerden kurtulmanın mümkün olacağı bir vakitte namazın edası mübah kılınır. Akşam vaktinin aydınlığı meşakkati azaltır”.¹³

İşte İmam Mâlik, Akşam ve Yatsı namazlarının yağmur sebebiyle birleştirileceğini böyle caiz görmektedir. Burada İbni Abbas'tan rivayet ettiği *hadis-i âhâdi*, *Medine'lilerin ameli* ile *tahsis* etmektedir ki bu, ona gre caizdir.¹⁴ İmam Leys ise, yağmur sebebiyle ne gündüz namazlarının, ne de gece namazlarının birleştirileceğini caiz görür. Yukardaki mektubunda gördüğümüz gibi, O, muhtelif şehirlerdeki sahabilerin fakihlerinin amelini delil olarak ileri sürerken oralardaki yağmurun, Medine'den mutlak surette daha çok olduğunu söyler.**

* Ebu Hanife ve Talebeleri, burada iki yer ve iki vaktin dışında namazların aslâ birleştirilemeyeceğini söylerler. Bak. Muhammed Ebu Zehra, Malik, Kahire, 1952, s. 126.

¹² *El-Muvatta*, c. 1, 124.

¹³ *El-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta*, c. 1, s. 258.

¹⁴ Açıktr ki İmam Mâlik'in burada birleştirilmesinden söz ettiği namaz, camide cemaatle kılınan namazdır. Yoksa kişi evinde yatsı namazını vaktinde kılacaktır; çünkü burada bir meşakkat yoktur.

** İbni Abbas'ın rivayet ettiği hadis'te Peygamber (S. A.)'in, sefer ve korku olmadığı halde Öğle ile İkinci ve Akşam ile Yatsı namazlarını birlikte kıldığı anlatılmaktadır. Şafî de bunu yağmurlu durum diye tefsir ederek, Akşam ile Yatsı namazlarının olduğu gibi, Öğle ile İkinci namazlarının da birleştirilebileceğini söyler ve İmam Mâlik'in bu hadisi, *Medinelilerin ameli*'ne dayanarak sadece gece namazlarına *tahsis* edişini tenkit eder. Bak. M. Ebu Zehra, Mâlik, Kahire, 1952, s. 126.

Bir Şahit ve Yemin ile Hüküm Verme:

Bakara suresinin 282 inci âyetinde Allah Taalâ şöyle buyurur: "... Erkeklerinizden iki de şahit yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa, razı olacağınız şahitlerden bir erkek ile, biri unutursa ötekini hatırlatması için, iki kadın yeter." Bu âyete "müdayene (borç alıp verme) âyeti" denildiği malumdur; çünkü bu âyet'de, borç olarak verilen malların hükümleri, borcu isbat için *beyyine* (delil) teşkil edecek şahadet nisabının iki erkek veya bir erkek ile, bir erkek yerini tutacak olan iki kadından ibaret olduğunu beyan etmiştir. Buna göre mal ile ilgili hallerde ve hak sahibi olduğunu iddia eden (davacı) şahsın yemini ile hüküm verilemez.

İşte Ebu Hanife ve Sevri gibi Irak fakihleri, Ömer b. Abdulaziz gibi Şam'daki fakihler ve mektubunu incelediğimiz Mısır fahiki Leys b. Sa'd, bu görüşü benimsemişler ve bu hususta Allah'ın kitabının yanında Peygamberinin sünneti ile de delil getirmişlerdir. Eş'as b. Kays'tan kesinlikle nakledilmiştir ki, onunla bir başkası arasında bir şey hakkında husumet mevcut idi. Muhakeme olmak üzere ikisi de Peygamber (S.A.)'e gelmişler, Peygamber de ona: "sen, iki şahidini hazırla veya o yemin etsin." deyince Eş'as: "öyleyse yemin eder ve (buna) önem vermez." demiştir. Peygamber ise: "Her kim, müslüman bir kimsenin malını koparmak için yalancı olduğu halde yemin ederse o, Allah ona gazap etmiş olarak, Allah'ın huzuruna çıkar." buyurdu. Keza Alkame b. Vail b. Hacer, babasından, el-Kindî ile muhasama halinde olan el-Hadramî'nin meselesine dair bir hadis rivayet etmiştir. Bu muhasama, el-Kindî'nin elinde bulunan ve el-Hadramî'nin benim diye iddia ettiği bir toprak hakkındadır. El-Kindî muhasımının iddiasını reddetmiştir. Alkame'nin rivayet ettiği hadis'e göre Peygamber (S.A.), el-Hadramî'ye şöyle buyurmuştur: "sen, iki şahidini hazırla veya o yemin etsin. Senin için bundan başkası yoktur"¹⁵.

Lâkin İmam Mâlik b. Enes, bu görüşte değildir. O, bir şahitle hak sahibinin yeminini, iddia ettiği hakkın lehine hükmedilmesi için tam bir *beyyine* saymaktadır. Mâlik, bu konuda şöyle der: Bir şahit ve yeminle hüküm verildiğine dair sünnet vardır. Hak sahibi bir şahit getirir ve bir de yemin ederse hakkını alır. Eğer yemin etmekten kaçınırsa, davalı şahsa yemin teklif edilir; bu şahsın yemin ederse hak sakıt olur. Eğer davalı şahsın da yeminden kaçınırsa, davacının hakkı sabit olur. İmam Malik, bunun ancak mal davalarında olaca-

15 El-Cassas, Ahkâmu'l-Kur'an, c. 1 s. 613. El-Cassas, meseleyi uzun uzadıya anlatır ve doğru bulduğu görüşü ileri sürer. Ayrıca bak. Sahihu'l-Buhari, c. 9. s. 72; Sunenu Ebî Davud, c. 3. s. 424.

ğını; *had*, *nikâh*, *talâk*, *köle azadı*, *hırsızlık* ve *kazf* (zina iftirası) davalarında olmayacağını söyler¹⁶.

İmam Mâlik'in bu görüşü, biraz önce sözünü ettiği sünnetin bir netice ve izahıdır. Buna göre Peygamber (S.A.), yemin ve bir şehide dayanarak hüküm vermiştir. Ömer b. Abdullaziz, Kûfe vâlisi olan Abdulhamid b. Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattab'a : Yemin ve bir şahitle hükmet, diye yazmıştır. Ebu Seleme b. Abdurrahman ve Süleyman b. Yesâr'a: Yemin ve bir şahitle hüküm verilir mi? diye sorulmuş, bunlar da: evet, demişlerdir¹⁷.

Bundan sonra İmam Mâlik, mallarla ilgili şahadet nisabının iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olduğunu bildiren Bakara suresindeki âyeti delil getiren ve buna göre bir şahitle hak sahibinin yemininin yeterli olamayacağını söyleyen murızlarını reddeder¹⁸.

İmam Mâlik'in, bir şahidin şahadeti ve hak sahibinin yemini ile hüküm verildiğine dair sünnet vardır, sözüne karşılık İmam Leys şöyle der: "Biliyorum ki Medine'de bununla hüküm verilmektedir. Halbuki ne Şam ve Humus'ta, ne Mısır'da, ne de Irak'ta Rasulullah'ın ashâbı bununla hüküm vermiştir. *Hulefa-i Raşidîn*... de, onlara, buna göre hüküm verilmesini yazmamıştır."

Leys, bundan sonra şöyle ilave eder: "Sonra Ömer b. Abdulaziz halife olunca, -bildiğiniz gibi bu halife, sünnetleri ihya ve dini doğru tatbik etmek için gayret gösterme, reyde isabetli olma, insanların geçmiş olan meselelerini bilme uğrunda çok çalışmıştır. O'na, Zürayk b. Abdulhakem şöyle yazmıştır.: 'Sen, Medine'de bir şahit ve hak sahibinin yemini ile hükmediyordun.' Ömer b. Abdulaziz de: 'Biz Medine'de bununla hükmediyorduk. Şam'lıları bundan başkası üzere bulduk. Buna göre ancak, âdil iki erkek veya bir erkekle iki kadının şahadetiyle hükmediyoruz.' diye cevap vermiştir."*

Burada, gerçekten gözönüne alınacak husus, çevre ve ülkenin değişmesine göre bu önemli meselede Ömer b. Abdulaziz'in reynin değişmiş olmasıdır. Ayrıca burda örfün fikhî hükümlerdeki kıymetine de bir işaret vardır.

16 El-Muvatta', c. 4, s. 108.

17 Aynı eser ve aynı sahife. Ayrıca bak. Sunenu Ebî Davud, c. 3, s. 419, 420.

18 El-muvatta', c. 2, s. 110. El-Cassas'ın Ahkamu'l-Kur'an (c. 1. s. 613 vd.)'ında bu mesele incelenmekte, İmam Mâlik'in delil olarak ileri sürdüğü hadisin rivayeti münakaşa edilmekte, bir şahitle hak sahibinin yemini ile hüküm vermenin Muaviye'nin sünneti olduğu, Muaviye'den sonra Abdulmelik b. Mervan'ın bu usulü takibettiği belirtilmektedir.

* Bu meselede Şafii, Ahmed b. Hanbel, Ebu Sevr ve Medineli Yedi Fakih, imam Mâlik gibi düşünülmektedirler. Ebu Hanife, Sevrî, Evzâî ve genel olarak Iraklı fakihler de, Leys b. Sa'd gibi düşünülmektedirler. Bak. Muhammed Ebu Zehra, Mâlik, s. 127, 128.

Müeccel Mehr'in İstenmesi:

İmam Leys, burada fıkıh ve fakihlerin görüş ve fetvalarındaki ihtilafda örfün tesirini işaret etmektedir. Leys, mektubunda Medine'lilerin, Irak'lıların, Şamlı ve Mısırlıların, kadının *müeccel mehrini* isteme hakkına sahip olduğunu, talâk veya ölüm sebebiyle kocasından ayrılmadan önce bu *mehrin* kendisine verileceğini kabul ettiklerini söylemektedir. Halbuki Leys'in deyişyle: "Ne Peygamber (S.A.)'in ashabından, ne de tabîilerden hiç birisi, kadının *müeccel mehrine* hükmetmiştir. Ancak kadın, ölüm veya talâk sebebiyle kocasından ayrılınca hakkını alırdı."

Bilinmektedir ki, mehrin peşin olarak verilmesi şart koşulursa derhal verilmesi gerekir. Belli bir vakte kadar tecili üzerinde anlaşma olursa vadesi gelince verilir. Eğer iki taraf, bir kısmının peşin, bir kısmının da sonra verilmesi (müeccel olması) nda ittifak etmişlerse örf, bu *müeccel* olan kısmın, ölüm veya talâk sebebiyle karı-koca arasında ayrılık vuku buluncaya kadar bekletilmesi yönündedir. Leys b. Sa'din söylediği gibi, Peygamberin ashabı ve onlardan sonrakiler bununla hükmetmişlerdir.

Fakat, Mdine'lilerle yukarıda zikrettiğimiz ülkelerdekilerin görüşlerinde dayandıkları *delil (asl)*i bilmiyoruz. Ancak, onların o zaman sahip oldukları örf böyle idi, şimdi ise bildiğimiz şekle dönmüştür, demek mümkündür.

Îlâ Sebebiyle Talâk Nazaman Vaki Olur?:

Bu meselede sahabilerin ihtilafını açıkça görmekteyiz. Keza İmam Mâlik ve İmam Leys'in burada aynı görüşe sahip olduklarını görmekteyiz. Son olarak İmam Mâlek'in, içtihad'da, şu veya bu rey'i almada hem halka, hem de âlimlere genişlik olsun diye, birbirine muhalif görüşleri rivayet ederken göstermiş olduğu sadakat dikatimizi çekmektedir.

Mesele şudur: Bir kimse dört ay veya daha fazla veya müddet tayin etmeksizin karısına yaklaşmamaya (cinsî münasebette bulunmamaya) yemin (îlâ) etse, sonra dört ay geçse, karısına yaklaşmadan sırf bu müddetin geçmesiyle bir talâk vaki olur mu? Yoksa yaklaşmak suretiyle karısına dönüp dönmeyeceğini veya talâk vaki olması için karısını terketmeye kararlı olup olmadığını sormak maksadiyle beklemek zarureti var mıdır?

İmam Mâlik, İmam Leys ve İmam Şafii'ye göre, erkek, karısına yaklaşmaksızın yalnız dört ay geçmesiyle talâk vaki olmaz. Bu müddetin geçmesinden sonra kocaya: karısına dönmek mi, yoksa onu boşamak mı istediği sorulmah-

dır.* Zühri, Atâ, Tavus, Sevrî ve diğerlerine** göre ise, ilâ yapan erkek yeminde durduğu ve karısına yaklaşımadan kaçındığı halde bu müddetin geçmesiyle talâk vaki olur¹⁹.

Bu iki görüşü açıklamak için İmam Malik'in *el-Muvatta*'da rivayet ettiği şeylerin bir kısmını naklediyoruz. :

"Ali b. Ebi Talib'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir kimse karısı için ilâ ederse, dört ay geçse bile talâk vaki olmaz; karar verinceye dek beklenir: adam ya boşar, ya döner." İmam Mâlik, "Bize göre de mesele böyledir." demiş ve Abdullah b. Ömer'den de buna benzer bir rivayeti sözüne ilave etmiştir. Sonra da İbni Şihab ez-Zühriden şöyle rivayet etmiştir. Said b. el-Museyyeb ve Ebu Bekr b. Abdurahman, bir kimse karısı için ilâ yapar ve bunun üzerinden dört ay geçerse talâk vaki olur ve bu kocanın iddet içerisinde geri dönme hakkı bulunur, derlerdi. İmam Mâlik, Mervan b. el-Hakem'in böyle hükmettiğini duyduğunu da buna eklemiştir.

Öyle sanıyorum ki, Leys'in bu meseleyi zikredişinin sebebi, Mâlik'in ileri sürdüğü gibi daima *Medîne'lilerin amelîne* göre fetva vermenin zarurî olmadığını beyan etmektir. Bu meselede - ki bunun benzeri çoktur - biz, hepsi Medine'li olduğu halde, sahabî ve tabiilerin aralarında ihtilafa düştüğünü görüyoruz. Onlardan sonra *teba-i tabiin* ve günümüze kadar yaşayan meşhur mezheplerin imamları da bu meselede ihtilafa düşmüşlerdir. Oysa ki, Mısır'ın fakîhi ile Hicret yurdunun fakîhi bu meselede ittifak etmişlerdir.

Boşanma Hakkının Kadına Verilmesi:

Görüyoruz ki, burada da İmam Leys, sahabî ve tabiilerin ihtilafa düştüğü ve farklı görüşlerin kendilerinden sonra muhteif mezhepler için mensetler teşkil ettiği bir meseleyi zikretmektedir. Bu, boşanma hakkı kocası tarafından kendisine verilen ve bunun üzerine kendi kendisini boşayan kadının meselesidir.*** Bu kadın, *beynune-i kübrâ* olacak şekilde kendisini üç *talâkla* boşama hakkına

* İmam Ahmed b. Hanbel, Davud ze-Zahirî ve Ebu Sevr'e göre de mesele böyledir. Bu Hz. Ali ve İbni Ömer'in kavlidir.

** Ebu Hanife de bunlar arasındadır. Bu görüş de, İbni Mes'ud ve tabiilerden bir kısmına aittir. Bak. M. E. Zehra, Mâlik, s. 129.

19 El-Cassas, Ahkamu'l-Kur'an, c. 1, s. 424, 425; el-Bâcî, el-Müntekâ, c. 4. s. 26 vd.

*** İbni Hazm'e göre, kişi boşanma hakkını karısının eline veremez. Ebu Hanife, İmam Mâlik, Şafii ve diğer fakihlerin çoğuna göre ise, kişinin boşanma hakkını karısına vermesi caizdir.

sahip midir? Yoksa onun kendisini boşaması, *ric'i bir talak* olup bu durumda kocası geri dönebilir mi?

Bu meselede İmam Malik, Hârice b. Zeyd b. Sabit'in kendisine Şöyle haber verdiğini rivayet etmiştir: Hârice, (babası) Zeyd b. Sâbit'in yanında otururken Muhammed b. Ebî Atîk, gözleri yaşlı olduğu halde, gelir. Zeyd ona: derdin nedir? diye sorar. Muhammed: boşanma hakkını karıma vermişim, o da benden ayrıldı, der. Zeyd de ona: seni buna zorlayan ne idi? diye sorar. Muhammed de: kader, diye cevap verir. Zeyd ise: Karına dön; çünkü bu bir talâk olup ona sen daha çok sahıpsin, diye cevap verir.

Bundan sonra İmam Mâlik, Mervan b. el-Hakem'in, Sakif kabilesinden boşanma hakkını karısına veren ve bunun üzerine karısı kendisini *üç talakla* boşayan kimseye bir talâkla hükmettiğini ve ancak, karısına bir talâk hakkı verdiğine dair ona yemin ettirdikten sonra bu hükmü verdiğini rivayet eder. Sonra Mâlik: işte benim bu konuda işittiğim ve en çok hoşuma giden şey budur, diye ilâve eder²⁰,

Mesele hakkında İmam Mâlik'in rivayeti işte bundan ibarettir. İmam Leys ise, mektubunda buna karşılık başka bir rey zikretmekte ve şöyle demektedir: İnsanların ittifakına göre, eğer o kocasını *ihtiyar* ederse talâk vaki olmaz, bir veya iki talâk'la kendisini *ihtiyar* ederse *ric'i bir talak* olur. kendisini *üç talak*'la boşarsa tamamen ayrılmış olur, başka bir koca ile evlenmedikçe... ona hellal olmaz. Yalnız adam, aynı mecliste karısını reddeder ve: "ben, sana ancak bir talâk hakkı verdim." derse, kendisine yemin ettirilir.

Yağmur Duası (İstiskâ) Namazı:

İmam Mâlik'e: *istiskâ namazı* kaç rek'attır? diye sorulduğunda: "iki rek'attır, lâkin imam, namazı *hutbe*'den önce kıldırır..." demiştir. Buna göre *istiskâ* namazı, hutbenin sonraya bırakılması yönünden bayram namazı gibidir²¹ Dolayısıyla, İmam Leys'in mektubunda zikrettiği gibi, İmam Mâlik, Züfer b. Âsım el-Hilâlî'ye, *yağmur duası* yapacağı zaman, namazı hutbeden önce kılmasını emretmiştir.

Buna mukabil Ebu'l-Velid el-Bâcî, *el-Muvatta*'ın şerhinde bu konuda İmam Mâlik'in değişik görüşlere sahip olduğunu söyler. Ona göre İmam Mâ-

20 El-Muvatta', c. 2, s. 17, 18; el-Bâcî, el-Müntekâ, c. 4, s. 20 vd.

21 El-Muvatta', c. 1, s. 152.

lik, bir zaman *hutbe* namazdan öncedir demiş, Leys de bunu benimsemiştir*. Sonra *el-Muvatta*'daki görüşü kabul etmiş ve : namaz *hutbeden öncedir*, demiştir. Fakihlerden bir topluluk da bunu benimsemiştir. Bundan sonra el-Bâcî, İmam Mâlik'in bu iki görüşünün de mesnedini anlatır²².

Leys, ibadet kısmından olan bu meseleye büyük bir önem verir; çünkü ibadetler, bilhassa Allah'ın kitabına ve Peygamberin sünnetine dayanmaktadır. Bu sebeple, *istiskâ*'da ibadetle ilgili hususlar az değildir. Bu ise, herkesçe bilinmektedir.

İmam Leys'in, bu hususta İmam Mâlik'e yazdığı mektuptaki sözleri aynen tekrarhıyalım: "Sizden bize, hoş olmayan bazı fetvalar ulaşmıştır. Ben, bunların bir kısmını sana yazmıştım, fakat sen mektubuma cevap vermedin. Ben de, bunun sana ağır geldiğinden korktum ve bunun üzerine kabul etmediğim ve senin görüşün üzerine ileri sürdüğüm şeyler hakkında sana mektup yazmaktan vazgeçtim.

"Bir de bana ulaştığına göre sen, *yağmur duası (istiskâ)* yapmak istediği zaman Züfer b. Âsım el-Hilâlî'ye, namazı *hutbeden önceye* almasını emretmişsin. Buna çok hayret ettim, doğrusu! Çünkü *hutbe* ve *yağmur duası* (namazı), aynen Cuma günü (kılınan namaz) gibidir. Ancak imam, *hutbeyi* bitireceği sırada cübbesini ters çevirir, ve dua eder, sonra inip namazı kılar. Ömer b. Abdulaziz, Ebu Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm ve başkaları *yağmur duası* yapmışlar, hepsi de *hutbe* ve *duayı* namazdan önceye almışlardır. Buun için Züfer b. Asım (el-Hilâlî)'m fiilini bütün halk kınamış ve boş karşılamamıştır."

İki Ortağın Mallarının Zekatı:

Malumdur ki, insan nisap miktarı mala sahip olmadıkça *zekat* vacip olmaz. Fakat iki veya daha çok kimse arasında ortak olan malın hükmü nedir? Burada hatırdı tutmak gerekir ki. İmam Mâlik'e göre "*ortak*" anlamına gelen "*şerik*" sözü ile "*halit*" sözü arasında şöyle bir fark vardır: kendi malını, arkadaşının malından ayırdeden, yani kendi malını tanıyan kimseye "*halit*", kendi malını tanıyamayan kimseye de "*şerik*" denir.²³

* Ebu Davud'a göre de *istiskâ* namazında *hutbe* önce okunur. Ebu Hanife'ye göre ise, *iskâ* namazında *hutbe* okunması sünnet değildir, yani okunmasa da olur. Şafii de, İmam Mâlik gibi *istiskâ* namazında *hutbenin* önce de, sonra da okunabileceğini söyler. Bak. M. E. Zehra, Mâlik, s. 131.

²² El-Müntekâ, c. 1, s. 332.

²³ İmam Ebu Hanife, "*halit*" ve "*şerik*" arasında böyle bir ayırım yapmaz.

Bu hususta İmam Mâlik şu görüşe sahiptir: “İki ortak üzerine, her birinin malı nisap miktarı olmadıkça *zekat vacip* olmaz. Bunun izahı şöyledir: Ortaklardan birisinin koyunu kırk ve daha fazla, diğerininki de kırktan az olsa, kırk koyunu olan kimseye zekat vacip olur, kırk koyunu olmayan kimseye vacip olmaz.²⁴ Eğer her birinin hissesi nisap miktarı ise, zekatta birleşirler ve her ikisine de zekât vacip olur”²⁵

Bunun manası şudur: ortakların mallarının toplamından bir kişinin malı imiş gibi zekât alınır, sonra her biri hesabını ortağı ile tesviye eder. Meselâ; “ortak üç kişinin kırkar koyunu olsa, bunlardan bir koyun zekât olarak alınır. Koyunu alan ortak, diğer iki arkadaşından üçtebir koyun nisbetinde hisselerine düşeni ister. Eğer ortak değilse onlardan üç koyun alınır. Ebu Hanife, ortaklığa bakılmayacağını ve bunun zekatta bir tesiri olmadığını söylemiştir”²⁶

Keza, ortaklardan her birinin malı nisap miktarına ulaşırsa zekât vacip olur. Fakat birinininki diğerininkinden fazla ve biri diğerine ortak ise aralarındaki fazla kısmın zekatını hisseleri nisbetinde paylaşırlar.

İmam Leys, İmam Mâlik’in: iki ortak üzerine her birinin malı müstakillen nisap miktarı olmadıkça zekat vacip olmaz görüşüne, itiraz etmekte ve -mektubunda olduğu gibi - bu malda, böyle bir şarta bakmaksızın zekât vacip olacağını kabul etmektedir.*

Leys, bu hususun, Ömer b. el-Hattab’ın mektubunda zikredildiğini, Ömer b. Abdulazizin hilafetinde bununla amel olunduğunu, Yahya b. Saîd’in bunu rivayet ettiğini ve onun, zamanının üstün âlimlerinden aşağı olmadığını anlatmaktadır.

Bize göre, bu ihtilafın sebebi, Peygamber (S.A.)’in “Beş deveден az olursa zekât yoktur”. hadisindeki icmâlî ifade ve sonra da Ömer b. el-Hattab’ın, *sâime* koyun (**) kırka ulaşırsa zekât vardır derken, bunların bir şahsın veya daha fazla kimselerin malı olup olmamasındaki farkı açıklamamış bulunmasıdır. Kanaatimizce İmam Mâlik’in izahı mal sahipleri için, İmam Leys’in izahı da fakirler için daha elverişlidir.

24 Çünkü burada zekâtın nisabı kırktır.

25 El-Muvatta’, c. 1, s. 198.

26 El-Müntekâ, c. 2. s. 136.

* İmam Ebu Hanife, bu konuda İmam Mâlik gibi düşünmektedir. Şafii de, Leys b. Saîd gibi düşünmektedir. Yani ona göre de ortakların malı bir kişinin malı gibi farz edilir, nisap miktarına baliğ olursa zekâtı alınır. Bak. M. E. Zehra, Mâlik, s. 131.

** Sâime, yılın yarısından çoğunu umumî otlaklarda yayılarak beslenen hayvan demektir.

Satın Aldığı Bir Mal Yanında Ayn Olarak Bulunan Müflis:

Burada, İmam Leys'in, *ticaret hukukunu* ilgilendiren bir meseleye dokunduğunu görüyoruz. O da şudur: Bir kimseye bir başkası her hangi bir mal satarsa, sonra onu satın alan şahıs, parasının bir kısmını verdiği veya malın bir miktarını sarfettiği halde *iflas* etse hüküm ne olacaktır? Bu meselede âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bize göre, ihtilafın esası şudur: *İflas* eden müşteri satın aldığı malın parasının bir kısmını verdiği veya bu malın bir miktarını sarfettiği halde satılmış olan böyle bir mal, *ayn* olarak baki midir, yoksa değil midir?

Buradaki *delil (asl)*, İmam Mâlik'nin Peygamber'den rivayet ettiği şu hadistir: "Bir kimse iflas etse, buna mal satan adam da malını *aynen* bulsa, bunu alma hakkına, diğerinden çok, o sahiptir." Başka bir delil de, yine İmam Mâlik'in rivayet ettiği şu hadistir: "Bir kimse bir mal satarsa, sonra bunu ondan satın alan kimse *iflas* etse, satıcı da sattığı malın parasından bir şey almasa, bu durumda malını *aynen* bulursa, o, bunu alma hakkına sahiptir"²⁷.

Bundan sonra *el-Muvatta'* sahibi, bir kimseden bir mal satın alan, sonra da *iflas* eden adam hakkında şöyle der: Satıcı, malının bir miktarını *aynen* bulursa onu alır; isterse müşteri bu malın bir kısmını satmış ve dağıtmış olsun. Eğer satıcı, sattığı malın parasının bir kısmını almışsa, bu parayı geri vererek bulduğu malını almalı ve malının bulamadığı kısmında diğer alacaklılara eşit olmalıdır. İşte onun hakkı budur²⁸.

Burada gözönüne almamız gereken husus şudur: Peygamber (S.A.), malını *aynen* bulduğu zaman satıcıyı, onu almaya diğerinden daha lâyik görüyor. İmam Mâlik ise, isterse müşteri onun bir miktarını sarf etsin, satıcı malının bir kısmını *aynen* bulduğu zaman *ayniyetin* tahakkuk edeceğini söylüyor. İmam Leys'e gelince; ona göre *iflas* eden müşteri satın aldığı malın bir kısmını sarfederse, bu *ayniyet* tahakkuk etmez. Bu sebeple O, mektubunda şöylediyor: "Halbuki insanlar, satıcı parasının bir kısmını almışsa veya müşteri malın bir miktarını sarfetmişse, *ayn olarak* geri alınmasına kail değildirlir."

Bunun manası şudur: Satıcı, bu iki halden birinde diğer alacaklılara eşit olup sattığı malını veya bu malın kalan kısmını alma hakkına sahip olmaz. Bu meselede, Fıkıh ve Rasulullah'ın şeriatını bilenlerden bir cemaat, Mısır'lıların fakihine muvafakat etmektedir. Davud ez-Zahîrî ve Ahmed b. Hanbel, bunlar arasındadır*.

27 El-Muvatta', c. 2. s. 83.

28 El-Müntekâ, c. 5, s. 81.

* İmam Şafîî de bu meselede, İmam Mâlik'e yaklaşmış ve malın mevcut olanı ile kalan parasını alır, demiştir. M. E. Zehra, Mâlik, s. 132.

İmam Mâlik, satılan bir şeyin, satıcı *aynı*'nı tam olarak bulduğu zaman *ayniyet* tahakkuk ettiği gibi kalan kısmında da bunun tahakkuk edeceğini söyleyebilir. Fakat o, Peygamber'in yukarıda rivayet ettiğimiz ikinci hadisinde yer alan "*satıcı da, sattığı malın parasından bir şey almasa...*" sözünü nasıl izah etmektedir, bilmiyoruz!

Bu nass, satıcının, sattığı şeyin bedelinin bir kısmını alıp almama durumu ile müşterinin satın aldığı şeyde tasarruf edip etmeme durumunu birbirinden ayırmayı zarurî kılmaktadır. Ancak, Peygamber'in ikinci hadisinde yer alan o cümlenin, parasının bir kısmını aldığı halde satıcının, mahmû müflisin yanında bulunduğu zaman *aynen* almaya daha lâyük olması için bir şart ifade etmediği söylenebilir.

Birden Fazla At İçin Ayrılan Hisseler:

İmam Leys'in mektubunda işaret ettiği bu son mesele, *âmme hukukuna* ait olup bütün fakihler arasında bir çok yönden ihtilaf konusu olmuştur.

Atlı mücahid'in ganimet hissesi nedir? Ona, kendisi ve atı için iki *hisse* mi verilecek, yoksa atı için iki ve kendisi için de *bir hisse* mi verilecektir? Sonra birden fazla *at ile savaşa* katılırsa, bir at'tan fazlası için *hisse* ayrılacak mı?

İmam Mâlik der ki: "Bize ulaştığına göre Ömer b. Abdulaziz, at için iki hisse, adam için de bir hisse gerektiğini söylediler. "Bundan sonra Mâlik, "ben bunu işitip durmaktayım" diye ilave eder. Mâlik'e, bir çok at'la *cihada* katılan adam hakkında: bu atların hepsine hisse verilecek midir? diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Bunu işitmedim; ancak üzerinde savaştığı bir at için hisse verileceği kanaatindeyim."²⁹

O halde İmam Mâlik'e göre, *yaya* olarak *cihada* katılan kimsenin *ganimet*'ten bir hissesi, *atlı* olarak katılanın da üç hissesi vardır: biri kendisi için, ikisi de atı içindir. Bundan sonra İmam Mâlik, bir kimse birden fazla at'la savaşa katılırsa, ancak üzerinde savaştığı bir at için hisse verileceğini söyler; çünkü kişi normal olarak bir anda iki at üzerinde savaş edemez.

İmam Leys'e gelince;o, *atlı* olarak savaşan kimse ve atı için üç hisse ayrılmasında arkadaşı hieret yurdunun imamına muvafakat etmekte; fakat diğer yönde ona muhalefette bulunmaktadır. Çünkü ona göre, birden fazla at ile

29 El-Muvatta', c. I. s. 303.

cihada katılan kimsenin *iki atı* için *hisse* verilir. İsterse atı *üç* veya daha fazla olsun. O, mektubunda şöyle der:

“Sen, Peygamber (S.A.)’in, Zübeyr b. el-Avvam’a *ganimet*’ten ancak bir at için hisse verdiğini söylüyorsun. Oysa ki insanların hepsi, Peygamber’in ona iki at için dört hisse verdiğini ve üçüncü at için bir şey vermediğini rivayet ediyor. Ümmetin hepsi: Şam’lılar, Irak’lılar ve Afrika’lılar bu hadis üzerinde ittifak etmişler, bu konuda iki kişi ihtilafa düşmemiştir. Kendisinden razı olunan bir kişiden (bunun aksini) işitmiş olsan dahi, senin bütün ümmete muhalefet etmen uygun olmaz.”

İmam Malik ile İmam Leys’i bırakıp diğer imam ve fakihlere geçerseniz görürüz ki, onlar arasında da iki yönden ihtilaf vardır: *Ganimet*’ten at’a tamman *hisse* ile bir veya *iki at* için ayrılan *hissede*. İsterse sahibi birden fazla atla *cihada* katılmış olsun.

Bazılarına göre *at* için bir *hisse*, sahibi için de bir *hisse* verilir. Ebu Hanife, Züfer ve Hasan b. Ziyad el-Lü’lü’ bu görüştedir. Bazıları da, Malik’le birlikte, *at* için iki, sahibi için bir hisse verileceğine kaidirler. Evzâî, Sevrî, Leys, Ebu Yusuf ve Şafiî de bunlar arasındadır.

Bu, birinci yöndendir. Diğer yönden ise, Ebu Hanife, Şafiî ve sahih rivayete göre Ebu Yusuf, Mâlik’le birlikte, ancak bir at için hisse ayrılacağını kabul etmektedirler. Evzâî, Sevrî, İbni Hanbel ve diğer rivayete göre Ebu Yusuf, Leys’le birlikte, iki at için hisse verileceğini, fazlası için hisse verilmeyeceğini söylerler³⁰.

Bu mesele üzerindeki sözü, İmam Leys’in; “Bütün ümmet: Şam’lılar, Mısır’lılar, Irak’lılar, Afrika’lılar iki ata hisse verileceğini kabul etmişlerdir” dediğini gözününe alarak bitirmek isteriz. Evzâî de şöyle der: iki ata hisse verilir; fazlası için verilmez; ilim ehli bunun üzerinde birleşmiş ve imamlar da onunla amel etmişlerdir³¹.

Burada Ebu Yusuf, bu büyük iddiayı şu sözleriyle reddeder:

“İki at için hisse verildiğine dair bize, ne Peygamber (S.A.)’den ve ne de ashabımın birinden hiç bir şey tebliğ edilmedi; ancak bir hadis müstesnâdır.

30 Şafiî, el-Umm, c. 7. s. 306, 311; Ebu Yusuf, er-Reddu Alâ Siyeri’l-Evzâî, s. 17, 40-42; Taberî, İhtilafu’l-Fukahâ’, s. 80, 81; el-Muvatta’ şerhi el-Müntekâ, c. 3. s. 196.

31 Er-Reddu Alâ Siyeri’l-Evzâî, s. 41.

Bir hadis ise, bize göre şaz olup, biz onunla amel etmeyiz. "İlim ehli bunun üzerinde birleşmiş ve imamlar da onunla amel etmişlerdir." sözü ise, tıpkı Hicazlıların, "Sünnet böyledir." sözleri gibidir. Bu kabul edilmez ve bunu cahiller rivayet edemez. Bununla amel eden kimdir? Hangi âlim onu kabul etmiştir? Bakmamız gerekir: o, kendisinden rivayet yapılmaya ehil midir? İlim bakımından güvenilir kimse mi, yoksa değil midir? Nasıl oluyor da iki at için hisse verildiği halde, üç at için hisse verilmiyor? Bu, neye dayanıyor? Nasıl oluyor da başkası üzerinde savaş ettiği halde, evinde bağlı olan ve üzerinde savaş etmediği atı için hisse veriliyor? Bizim anlattığımızı ve Evzâî'nin söylediğini iyi anlayınız ve iyi düşününüz!"³²